

Riziko války po uvolnění mezinárodních vztahů

Příspěvek je odezvou na současný proces tříbení názorů v problematice bezpečnostních rizik. Jejich charakter se výrazně změnil v důsledku závažných změn mezinárodní situace. Nové podněty v tomto směru s sebou přinesly zejména okolnosti vztahující se k ukončení studené války. Překonaním konfrontace mezi Východem a Západem se uvolnila cesta pro konstituování nových multilaterálních mezinárodních vztahů na zcela odlišných principech. Z jejich hlediska, jakož i souhrnem dalších okolností a podmínek není definován nepřítel. Prostě by se mohlo deklarovat, že válka není možná a tudíž logicky zmizí ze slovníků nejen civilizovaných a kulturních národů.

* * *

Ovšem hned na první povrchní pohled je patrné, že tato hypotéza není uskutečnitelná. Četnost výskytu pojmu „válka“ v nejvýznamnějších světových informačních mediálních tocích prakticky nasvědčuje zcela opačným tendencím. Současný evropský (ani světový) bezpečnostní systém ve skutečnosti negarantuje základní jistoty a dostatečně nezaručuje bezkonfliktní vývoj. Přes pozitivní vytvoření výhodné rovnocenné mnohostranné mezinárodní spolupráce, zůstává i nadále válka fenoménem, který vyžaduje posouzení, objasnění a trvalé studium.

Zřejmě ještě stále v této oblasti není mnoho důvodů k bohorovné bezstarostnosti. V tomto ohledu je cílem článku pojednat o převážně neoblíbených otázkách ozbrojeného násilí, které se ve většině případů nesetkávají s obecným porozuměním. Článek má sice polemický charakter, nicméně tím spíše tuším příští širší diskusi, kterou vyslovené vítám.

Úloha a podstata války dnes

Příčiny vzniku války se dnes vyvozují z různých hledisek. Například z mezinárodně politické oblasti, zejména predikce rizik udržování míru. Existují nerovnosti v mezinárodních vztazích, vycházející ze značných rozdílů ve velikosti, geostrategické poloze, ekonomické výkonnosti, vědecko-technické vyspělosti i ve vojenských možnostech jednotlivých států. Imaginární bezpečnostní rizika z latentního stavu mohou za určitých podmínek kdykoliv postupně nebo i živelně eskalovat a přerůst v reálné ohrožení státu. Zhoršení stavu může podnítit nepřátelství a ovlivnit řešení sporných otázek mezi jednotlivými státy a popřípadě i uvnitř státu.

Ovšem, není-li tu už obava z přímého ohrožení nepřitelem, ani snaha o krajnost v politické a bezpečnostní situaci, zůstává pak jen na úsudku, kam až má sahát rozsah a obsah systémových opatření obranné politiky v úsilí o zajištění spolehlivé obrany státu. Nezastupitelnou úlohu v těchto otázkách mají bezpečnostní rizika, vyvozovaná z jevů současné a budoucí bezpečnostní situace.

Pokud by budoucí vývoj skutečné situace naznačoval z vojensko-politického hlediska negativní tendence, a na jeho základě protivníci nebyli pouhými pojmy, nýbrž individuální, jednotlivé státy (vlády) a posuzování jednání postupně přecházelo z pomyslného postulátu k svérázným akcím - pak z toho plyne zjištění, čeho se lze patrně v budoucí perspektivě nadít. Nejcitlivějším místem, Achillovou patou tohoto očekávání je pochopení významu nepřetržitého vyhodnocování zmíněných bezpečnostních rizik a ohrožení státu.

Na základě bezpečnostních rizik se vyvozují konkrétní vojenské hrozby a jiné nezbytné základní údaje o možném protivníkovi. Z povahy, zařízení, stavu, poměrů a jednání tohoto nepřitele se usoudí na reálnou reciprocitu vlastních aktivit. Jednoznačně vyžadují, aby i přes rozdílné názory měly přípravy státu k obraně trvalejší charakter.

Koncepční pojednání v této souvislosti ovšem potřebují i otázky války. V článku je k tomu zapotřebí shrnout po jednotlivých prvcích, částech a tématu jako celku důležité vědomosti, které mají pro autonomní pojetí národní obrany zásadní význam. Jde především o objasnění podstaty války v nových podmínkách a další problémy, které se různě interpretují. Aby nedocházelo k jejich podceňování, jeví se zapotřebí více než při jakékoli jiné činnosti rozebrat nejprve podstatu celku.

Sdílim rozšířený názor, že válka dnes není ničím jiným než ozbrojeným soubojem zvláštního druhu ve větším či menším měřítku. Zpravidla vzniku války po vyhocení politické situace předchází krize, v další fázi ji tvoří nespočetné konflikty, které jsou většinou dvoustranného charakteru. V teorii západních sociologů převládá názor na rozřazení jednotlivých stadií války do pěti rozlišovacích úrovní. Jejich obměnou, nejhroší alternativou je válečný stav - válka.

Válka je v podstatě nepřátelství projevující se organizovaným ozbrojeným bojem mezi dvěma nebo více státy, národy, popřípadě i uvnitř státu. Války se účastní konvenční protivníci (tj. pravidelné vojsko), každý z nich se snaží donutit druhého fyzickou silou (ozbrojeným násilím) podříditi vlastní vůli.

Válkou se vždy usilovalo o podřízení jiného subjektu. Jde většinou o prosazení zájmů a přání silnějšího. Cílem války je porazit protivníka a tím mu znemožnit další aktivní činnost. Na základě tohoto jednoduchého schématu síly a prostředky jedné strany, které se války účastní, čelí napadení (agresi). Tak tomu vždy bylo a zřejmě zůstane i přesto, že budoucí věcné podmínky války umožní její vedení zcela novými způsoby.

Dnešní věcné podmínky vedení války mají z kvalitativního hlediska gradující tendenci. Aktéři ozbrojeného násilí se dnes, stejně jako v minulosti, vyzbrojují nejvyspělejší vojenskou technikou a vysokou technologií zbraňových systémů, včetně nových technologií jejich použití. Za nepřetržitým vývojem věcných podmínek a odborných otázek přípravy a vedení války dnes znatelně zaostávají například právní a jiná hlediska, která by vznik krizí, konfliktů pomohla výrazněji eliminovat, případně válku zcela odstranit.

Válka z hlediska mezinárodního práva

Z hlediska mezinárodního práva je třeba poukázat na skutečnost, že zde není povinnost, nýbrž jen vůle států přistoupit k určitým zásadním dokumentům mezinárodního práva na základě zásady přednosti suverenity státu a dále na to, že ani přístup k Chartě OSN nezabránil konfliktům mezi členy zmíněné nejvyšší mezinárodní organizace.

V tomto ohledu jsou zásady války z pojetí válečného práva mezinárodního formulovány jako násilí k zlomení ozbrojeného odporu protivníka. Prostředkem dosažení cíle je z právního hlediska poškozování protivníka všemi účelnými způsoby, zejména však výkonem vojenského násilí. Mezinárodní právo tento účel zásadně uznává, ačkoliv jej v žádné specifické normě výslovně nevyjadřuje (záhada válečné účelnosti).¹⁾

Právo státu - první sáhnout v době bezprostředního ohrožení iniciativně k válce, se pokládalo v historii za jedno ze základních práv státu. To však bylo počínaje obdobím po první světové válce postupně omezeno a nakonec zrušeno zákazem útočné války (Pakt Briand - Kelloggův z roku 1928 a čl. 2 odst. 4 Charty OSN).

Státy mají od té doby až po současnost oprávnění jen k obranné válce na základě práva sebeobranu podle článku 51 Charty OSN a k účasti na ozbrojených akcích Rady bezpečnosti (Ochranné síly OSN). Zmíněná ustanovení se zřejmě uplatní i pro nasazení sil v rámci projektu Partnerství pro mír. Přitom síly a prostředky nebudou zasazeny ve smyslu spojeneckých závazků, ale podle mezinárodního práva a přijímaných opatření Rady bezpečnosti, vyplývajících z citovaného článku Charty. V této souvislosti by bylo účelné poukázat na okolnosti, že Rada bezpečnosti OSN může přenést výkon působnosti v oblasti svých mírových operací i na regionální bezpečnostní organizace.

Podle zmíněných ustanovení mezinárodního práva se musí učinit nepřítel bezmocným, aby bylo dosaženo bezpečně cíle. To pravděpodobně mj. vyžaduje i použití vojenské síly, která je podle poznatků práva hlavním cílem válečné činnosti. Na použití síly jsou ale dnes i jiné (někdy velmi rozdílné) názory, které říkají, že síla nemusí být vždy rozhodující.

Například významnou zkušeností 70. a 80. let se stalo odzbrojení a tím i odstranění nepřátelství mírovou cestou. Nebezpečí vzniku války zaniklo díky jednání. Cíl sledující odzbrojení zaujal hlavní místo účelu, který přispěl k odstranění hrozby napadení velkého rozsahu. Myslím, že jde o vhodný příklad toho, jak se v politické oblasti vymanit ze současného bludného kruhu. Mohl by to být zřejmě vhodný námět spolupráce při budování kooperačních vztahů mezi účastníky Partnerství pro mír. Po dosažení tak významných bezpečnostních garancí vyplývajících z ujednání, jako je Smlouva o konvenčních ozbrojených silách (Vídeň 1990) a Charta pro novou Evropu (Paříž 1990), by se mohlo zdát, že v tomto ohledu nebudou vážnější překážky.

Odzbrojení, základní předpoklad odvrácení války

Nicméně i přes jisté záruky v politické i vojenské oblasti současný ani budoucí vojensko-politický vývoj ve světě válku nevylučuje. Je třeba vidět, že určitá rizika

ohrožení existují vždy, protože vyplývají zpravidla z již zmíněné zahraničně politické, ekonomické, vojenské a další činnosti státu i jeho sousedů. Tyto otázky se neustále vyvíjejí. Tendence existující v probíhajících místních lokálních válkách, které vznikly na základě příčin v etnické, náboženské, územní, historické a jiné rovině to potvrzují.

Kromě uvedených důvodů je dnes vznik války též záležitostí vyspělých podmínek technického a technologického charakteru, které místo brzdících elementů naopak válečné konflikty rozdmýčkovávají. Nové „možnosti“ vzniku války zvyšují její nebezpečí z hlediska ztížené preventivní kontroly. Nelze vyloučit ani důsledky nezáměrných chyb vojenské techniky či selhání lidí. Jsou to přirozené procesy doprovázející vyspělé podmínky přípravy a vedení války vůbec. Jde o jeden z dalších přesvědčivých důkazů o nutnosti trvání na důsledném odzbrojení jakožto prostředku odvrácení války.

Vraťme se ale zpět k otázkám bezpečnostní situace, která má vedle věcných podmínek pro eventuální vznik válečného konfliktu stejný význam a aspektům války nebrání. Je pro ni účelem, co dokresluje celkovou filozofii války a její principy. Existence nebezpečí války tedy vyžaduje nejefektivnější přístupy rozšiřování a doplňování nezbytných poznatků o tom, jak předcházet válce a zabránit jejímu vzniku.

Základní a současně výchozí možností je zbavit nepřítele výhod uskutečnění předstihujícího útočného záměru. To znamená, v souladu s mezinárodním právem, donutit nepřítele všemi dostupnými prostředky, aby se podřídil vůli druhé strany. Prakticky je nutno ho fakticky zbavit možností útoku, nebo přivést do takového stavu, kdy musí počítat s pravděpodobností, že tuto možnost ztratí.

Z toho plyne požadavek na odzbrojení, které je spojeno s porážkou nepřítele. Účelem odzbrojení je vždy porážka v podmínkách jakékoliv války. Ať již jde o vojenskopolitické, etnické či jiné konflikty. Viz například článek Faktory ovlivňující tvorbu nové strategie obrany, uveřejněný v Mezinárodní politice číslo 5/1994, str. 14.

Avšak ani význam činností spojených s odzbrojením nelze nadhodnocovat. Poněkud zkreslující by bylo považovat je za základní předpoklad odvrácení války. Je to pravda pouze do té míry, že odzbrojení snižuje možnosti rozpoutání útočné války vyloučením nebo omezením kvality a kvantity potřebných prostředků vedení ozbrojeného zápasu. Základní rozpory však mohou vést ke střetnutí i s použitím stávajících, z hlediska současného technického rozvoje často až primitivních prostředků.

Válka není jenom ozbrojený konflikt, ale znamená celý komplex činitelů a opatření směřujících k preventivní činnosti. Odzbrojení úzce souvisí s odvrácením eventuálního nebezpečí jak použitím jaderných zbraní, tak i těch nejprimitivnějších prostředků vedení ozbrojeného konfliktu. Úkoly odzbrojení musí odpovídat komplexnímu působení živé síly, techniky a technologií, vojenského umění a vědy. V každém případě sledují umírněné cíle: Proces odzbrojení může mít různé formy. K jeho účelům se osvědčují i ucelené systémy řízení zdrojů na obranu.

Dlouhodobé dimenze procesu plánování, programování a rozpočtování výdajů na obranu

Složitost plnění úkolů za války vyžaduje připravovat se na obranu již v míru. Síly a prostředky, bez kterých není možná žádná válka - jejich množství, provozní ukazatele a další prvky, by bylo možno určit, protože se zakládají na číslech. Vedle toho jsou však atributy, jako například psychické, morální a volní vlastnosti, které lze určit mnohem méně. Zejména morální vlastnosti se formují až pod vlivem hlavních činitelů náležejících k charakteru války a konkrétním cílům. Dají se proto pouze kvalifikovaně odhadovat.

Podklady k tomu tvoří strategické informace, představované zejména riziky možných ohrožení státu, které jsou konečným výsledkem vědomostí jedné z fází strategického plánování. Dosažení cílů potřebných k eliminaci zmíněných bezpečnostních rizik je limitováno možnostmi zdrojů. Tyto a další otázky souvisejí s nedávno přijatým novým systémem známým dnes jako „Systém plánování, programování a rozpočtování“.

Jde o systém, který v komplexu sleduje náklady na jednotlivé programy a jejich elementy. Příslušné programy budou pak finančně verifikovány na základě zdůvodněných priorit podle efektu, kterým přispívají k dosažení jednotlivých cílů v poměru k nezbytným nákladům. V rezortu ministerstva obrany se v jeho rámci každoročně zpracovává, respektive bude připravovat Plán zdrojů. Při přípravě tohoto plánu mají zpracovatelé na zřeteli vnější i vnitřní faktory a limity ovlivňující lidské, věcné a finanční zdroje.

Stanovení míry užitečnosti všech opatření systému obrany státu bylo doposud nesmírně obtížným úkolem. Zejména proto, že pro každého ze zainteresovaných rozhodovalo především subjektivní hodnocení. Jinak problém posuzoval ekonom nebo například politik, diametrálně odlišný názor měly vojenské orgány. Zjednodušeně lze říci, že skloubit možnosti a potřeby zabezpečení obrany má právě zmíněný systém plánování, programování a rozpočtování výdajů na obranu. Jeho účelem je především efektivní vynaložení prostředků, což je nezbytným předpokladem optimálního využití relevantních zdrojů a objektivizace skutečných potřeb Armády ČR.

Stanovení úhrady potřeb obrany je tedy i s využitím systému plánování, programování a rozpočtování kompromisem mezi opravdu nutnými potřebami obrany a finančními zdroji vyčleňovanými na její zabezpečení. Jde ovšem o vědomé vzájemné ústupky, které mají smysl.

Také v zahraničí, zejména státy NATO, řeší stejné nebo velmi podobné úkoly. Systém plánování, programování a rozpočtování výdajů na obranu zde má úlohu prevence. Osvědčený a rutinní systém dovolí, aby na úkor nižších zdrojů byla obrana omezena pouze do takové míry, která nenaruší její funkčnost a akceschopnost a současně si zachová velmi vysokou úroveň.

Fungující systém plánování, programování a rozpočtování zároveň dává exekutivě a zákonodárným orgánům do rukou následující možnosti:

- ♦ stanovit na základě zdůvodněných podkladů rozsah a výši prostředků na obranu,

◆ kontrolovat celý objem prostředků, kterými disponuje stát k zabezpečení spolehlivé obrany a tím i usměrňovat efektivní vynakládání těchto prostředků,

◆ kontrolovat a nést svůj díl zodpovědnosti za akceschopnost ozbrojených složek státu.

Řízení výdajů na obranu cestou komplexního systému plánování, programování a rozpočtování u nás stejně jako v jiných demokraciích v zahraničí, je účinným nástrojem snižování reálných hodnot vyčleňovaných z rozpočtů na obranu. Tento směr má ovšem svůj limit, jehož nedocnění může ovlivnit připravenost armády. Jedná se ale o případné snížení akceschopnosti celého systému obrany. Systém plánování, programování a rozpočtování v tomto ohledu vyžaduje podporu strategických analýz z nejrůznějších oblastí.

Například dejme tomu, že by se s jejich pomocí obstojně došlo k pravděpodobnému úsudku o protivnickové síle odporu. Pak podle toho by bylo možno odvodit vlastní úsilí a buďto je zvýšit natolik, aby bylo v převaze, anebo, pokud na to naše schopnosti (zejména ekonomické) nestačí, hledat v nebezpečí fixní spojence, se kterými se dají zvýšit možnosti obrany co nejvíce.

Ale totéž lze očekávat, že učiní i potenciální protivník. V konkrétních případech tak nastává nezáměrné stupňování napětí - ke krizím, konfliktům a nakonec k válce v oblastech, kde jsme konfrontaci s největší pravděpodobností nepředpokládali. Uzavírá se bludný kruh, z kterého se stěží hledají východiska. Nezištné řešení by zřejmě předpokládalo situaci, v níž protivníci zachovají úroveň minimálního krajního úsilí. Ve vojenské oblasti by měli splnit základní opatření a tím setrvat na rozhraní krajního úsilí. Předpokládám, že tomu konvenuje širší uplatnění zmíněného systému.

Čím hlouběji budou tyto teorie propracovány a na jejich základě stát prakticky připraven čelit eventuální válce, tím spíše k ní nedojde. Základem toho je funkční systém strategického plánování, programování a rozpočtování, který vytvoří vhodné podmínky pro kvalitní ozbrojené síly, zejména armádu.

Z uvedeného by v žádném případě neměl vzniknout dojem, že jde o záležitost ministerstva obrany. Obrana státu je širší pojem zahrnující komplex opatření směřující k zachování samostatnosti a suverenity státu. Situace je taková, že pouze nepřipravený stát se musí obávat války. Nyní se tu ovšem opakovaně začíná projevat vlastní politický účel války. Vychází-li její celé zkoumání z určitých subjektů a vztahů, musí se stát politický účel války prvotní pohnutkou.

Politický účel jako cíl války

Politický účel jakožto prvotní pohnutka války bude tedy mírou pro cíl válečného aktu i úsilí, kterého je k němu zapotřebí. To platí o úsilí, jaké má politický účel vyvolat v protistojících válečných stranách a o cíli, jaký má tento účel vytyčit některé z válečných akcí. Někdy může být politický účel sám tímto cílem, například dobytí určitého ztraceného území apod.

Avšak sám politický účel nebude vždy vhodný k tomu, aby se stal cílem válečné akce. *Cílem války*, říká Clausewitz,² je vnutit svou vůli nepříteli tím, že použijeme

maximální dostupné síly s cílem učinit ho bezmocným. Zde lze pozorovat rozlišení mezi vojenským cílem a politickým cílem. Protože velká část Clausewitzova díla je již z dnešního pohledu, zejména vojensko odborného významu, skutečně zastaralá, je na druhé straně jeho **teorie o válce jako prostředku politiky skutečně nadčasová**. Jeho myšlenky o politických cílech jsou výjimečné i dnes. S některými názory současných vojenských teoretiků by se dalo v tomto směru polemizovat.

Například plk. doc. Ing. Jiří Strnádek, CSc. ve Vojenských rozhledech číslo 4/94 uvedl, že: „... *Současný jaderný věk vylučuje Clausewitzovu tezi, že válka je pokračováním politiky jinými prostředky i přesto, že někteří současní vojenští teoretikové ji chápou ve smyslu válka je mezním nástrojem politiky, nástrojem využitelným i přechodně. Současná válka by lidstvo zavedla do jaderné propasti, z níž není východisko* ...“

S tím se dá bezesporu souhlasit. Sporné je však tvrzení rozdílné od Clausewitz, který například namítá: „... *Zármutek nad brutalitou války nesmí stát v cestě použití prostředků, protože válka je tak nebezpečná záležitost, že chyby způsobené dobrotou jsou ty nejhorší*“. A pokračuje: „*Civilizované národy mohou mít zábrany, avšak to je otázkou společenských sil, které nejsou součástí války ... Vněst zásadu umírněnosti do teorie války samé by vždy vedlo k logické absurditě*.“ V některých případech jsou politické a vojenské cíle stejné, v jiných případech „*bude přijat jiný vojenský cíl, který poslouží pro politické účely a bude je symbolizovat v mírových jednáních*“. Zde má Clausewitz na mysli například dobytí a držení území pouze pro účely vyjednávání. Viz záměr bojových akcí nepřátelených stran v probíhající balkánské válce.

K zpochybnění výše uvedeného tvrzení vedou i následující poznatky: „... *Bude-li pamětliví toho, že válka začíná z politických důvodů, je přirozené, že původní příčina její existence zůstane nejvyšší úvahou při jejím vedení ... Musí se přizpůsobit vybraným prostředkům, což je proces, který ji může radikálně změnit; avšak politický cíl zůstává první úvahou. Politika tudíž pronikne všemi vojenskými operacemi a pokud to jejich násilná povaha dovolí, bude mít na ně pokračující vliv*.“ To ho vedlo k závěru, že „**válka je pouze pokračování politiky jinými prostředky**“.

Clausewitz uznává, citují: „... *generál má právo požadovat, aby politické trendy nebyly v nesouladu s prostředky, kterých je mu přikázáno použít. To není malý požadavek, avšak nikdy nepůsobí nic jiného než modifikaci politických cílů*.“ Znovu opakuje, že: „*Politický objekt je cílem, válka je prostředkem k jeho dosažení a prostředek nikdy nemůže být zvažován izolovaně od jeho účelu*.“

Čtenář může na tomto místě namítnout, že jde o známé věci. Domnívám se ale, že na základě toho nám nejen sděluje, co je to válka v současné době. Válka národů (i společenství), a zejména dnešních národů vyspělých, kulturních, vychází vždy z určitého politického stavu a je vyvolána nějakou politickou pohnutkou. Je to tedy politický akt.

Uvážíme-li, že válka vychází z politického účelu, je přirozené, že tato první pohnutka, která ji zrodila, zůstává také prvním a nejvyšším zřetelem politického řízení války. Musí se podrobit povaze prostředku a tím se často úplně mění, ale vždy jen tím, k čemu se musí nejprve přihlížet. Politika tedy bude naplní celého válečného aktu a ustavičně jej bude ovlivňovat.

Na reálných příkladech je i dnes válka v praxi opravdovým nástrojem politiky, jež spočívá v jejím pokračování jinými prostředky. Očekávání, že Evropa po zkušenostech z druhé světové války pokládá válku za překonaný prostředek politiky, se zřejmě zakládá na mylném úsudku. Pokračování balkánského konfliktu je toho důkazem.

Reálné hrozby udržování míru

Dnešní složitější jevy bezpečnostní oblasti spočívají v prokazatelných vojensko-politických konsekvencích změnách. Patří k nim především příkré ekonomické rozdíly, které by se mohly stát rozbuškou ozbrojených konfliktů, rozdílnost kulturního vývoje jednotlivých etnik, jež je zvláště patrná v konfliktech na území bývalé Jugoslávie. Nelze opomenout rozšiřující se šovinismus, vystupňovaný extrémní nacionalismus, včetně xenofobií doprovázených homogenizací, asimilací a deportací. Například ve střední Africe, jv. Evropě, ale i jinde ve světě, současné cílevědomé a plánovitě hubení ras a národů, tzv. etnické čištění za přímé účasti štábů nejřednějších světových televizních společností, se právě dnes stává problémem, proti kterému je světové společenství bezmocné.

Ze zmíněných procesů pramení reálné hrozby pro mír. Namýšlet si něco o tom, že tendence tohoto složitěho dění se nedotýkají kteréhokoli prostoru, je pouhým přáním. Pro současnou etapu jsou navíc patrná zcela nová bezpečnostní rizika. Zde si dovoluji čtenáře orientovat na článek Strategická rizika udržování míru, uveřejněný ve Vojenských rozhledech číslo 7/94.

Vnitřní a vnější bezpečnostní rizika, která podle vývoje situace předpokládají použití ozbrojené síly státu, vyžadují uspokojivě odhalovat přetrvávající nebezpečí, nejistoty a tímto přístupem eventuálním krizím zabránit. Předcházet nestabilitě znamená znát především symptomatické akcenty současných krizí, konfliktů a války. Náměty a podněty, které z nich vyplývají, významně přispívají jako podpora řešení některých perspektivních koncepčních úkolů.

I v případě, že nějaký zvláštní kontext v této souvislosti nelze přímo dát do souvislosti s národními zájmy České republiky, mají nové podmínky hned několik aspektů. Především zánikem bipolárního rozdělení světa se spustily dlouho neřešené sporné otázky (etnické, náboženské, národnostní, nacionální, historické aj.) existující v latentním stavu. Řetězec příčin a následků závažných problémů vytvořil řadu krizí, konfliktů, které v řadě případů neorganizovaně, živelně (někdy i zcela z malicherných důvodů) nabývají na rozsahu, obsahu a intenzitě. Po letech bipolárního rozdělení světa tyto problémy většinou nenacházejí obstojná a především rychlá řešení. Tím se dostávají do krizí, konfliktů a neřídko končí i válečným konfliktem.

Lze z toho vyvodit dílčí závěr, že přestože ukončením studené války se odstranily hlavní vnitřní i vnější bezpečnostní rozpory a nejzávažnější neshody přetrvávající desítky let se vysvětlily, je i nadále v některých regionech válka považována za privilegovaný moment řešení geopolitického a jiného zájmu. Vyjevuje se, že válka za určitých okolností ještě stále může být jediným účinným prostředkem dosažení základních vojenskopolitických, etnických aj. cílů. Patrně se nebezpečí války v posledních několika letech nezmenšuje. Naopak, reálné příklady dokazují, že

celý proces spojený se vznikem války, jako sociálně politického fenoménu, svůj postup neobyčejně zrychluje. Stupňování frekvence krizí není v historii ojedinělým úkazem. V celosvětovém měřítku bylo možné obdobné analogie sledovat v nedávné i vzdálenější minulosti.

Usuzování z analogie historických poznatků válečné činnosti

Poznatky z vojenské historie ukazují na celou řadu krizí, konfliktů, které stejně jako dnes spočívají v lokálních zájmech různých zainteresovaných subjektů. Přestože v tomto ohledu ukončení studené války znamenalo pro vojensko-politickou oblast kvalitativní průlom, zdá se současná bezpečnostní situace špatná a zlá. Podle mínění významnějších politologů historická paralela k bezpečnostní situaci v Evropě třicátých let tohoto století připodobňuje dnešní dobu, i když je nutné vzít v úvahu některé závažné změny, k nimž došlo.

Z tohoto pohledu častější krize nejsou dnes ničím zcela specifickým, ale samozřejmě adaptací stále složitější vojensko-politické situace konkrétního prostředí. Krize, konflikty, se vývoji nových podmínek přizpůsobují. Větší vliv mají vědecké poznatky, vysoké technologie a jejich plošné (v řadě případů neuvážené) rozšiřování. Dějiny v tomto případě mají schopnost rozlišovat měnitelné a stálé a vidět krize, konflikty, válku v pohybu trvání.

Víceméně se již z dřívějšího textu dají vyvodit příčiny kvalitativního nárůstu zejména věcných podmínek přípravy a vedení konfliktů, války, oproti minulým 30. létům tohoto století. Na rozdíl od předválečné éry jsou dnešní věcné podmínky ještě závažnější příčinou vzniku války. To proto, že svou podstatou nejsou s to formovat a ani nemohou vytvářet potřebnou adaptabilitu k jejich přirozenému utlumení. Podstatu krizí, konfliktů a války v podmínkách zhoršující se vojensko-politické situace ve 30. letech, stejně jako nyní, objasňuje mechanismus vzniku, politického a vojenského řízení krizí, konfliktů, jejich další vynucené setrvání v prostoru a čase.

Analogie ukazují, že je potřeba koncipovat jednoznačný názor na obrannou politiku státu. Mělo by zřejmě jít o vytváření stejných bezpečnostních jistot, které pro sebe zajišťují jiní (zejména okolní státy). Zvláště když zhoršující se situace v dohledné době neskýtá v mezinárodní dimenzi naději na bezpečnostní spojenecké záruky.

V hypotetické rovině, stejně jako ve 30. letech před začátkem druhé světové války, představují již probíhající ozbrojené konflikty souvislý celek. Jejich harmonie tehdy jako dnes vybavuje řadu shodných rysů stejného řádu nebo podobné struktury či funkce, které lze pomocí analogií, popřípadě modelu ozřejmit. A to i přesto, že ozbrojené konflikty se vyznačují jedinečností, neopakovatelností, v důsledku čehož by se mohla argumentace modelu jevit méně jistě. Výsledkem simulace je reduktivní úsudek poznání adaptability krize, konfliktu v kontextu společenského prostředí. Z hlediska současnosti by tyto vědomosti mohly poskytnout podporu rozhodování v oblasti zajištění obrany státu.

Nejde o nahodilé závěry nebo polemické reflexe. Jejich relevance z hlediska geografického, geopolitického a geostrategického významu je zároveň odezvou na současnou i možnou budoucí bezpečnostní situaci. S pomocí analogií histo-

rických příkladů se vyvozují střednědobé i dlouhodobé prognózy důležité pro upřesnění příští adaptability válek s přihlédnutím k jejich závislosti na současném a budoucím vývoji.

* * *

Poznátky o riziku války vyžadovaly posoudit širší souvislosti jak úlohy a podstaty války v nových podmínkách, tak i její mezinárodně-právní aspekty, problematiku odzbrojení a prevence války, plánování a rozpočtování výdajů na obranu, charakteristiku politického účelu jako cíle války a přes hodnocení reálných hrozeb pro udržování míru se propracovat k usuzování podle analogie historických poznatků válečné činnosti. První dojem, který v tomto kontextu příspěvek mohl vyvolat, je příliš široký záběr. Nicméně pochopení vytčené problematiky v rozsahu jednoho článku umožnilo pouze základní rozbor poznatků řešených otázek. Na čtenáři zůstává, aby si vytvořil svůj názor na jejich významovou hierarchii.

Došel jsem k závěru, že současná situace ani její vývojová perspektiva nemůže plně vyloučit riziko války, jako krajního způsobu řešení sporných otázek mezinárodních vztahů.

Z poznatků si lze utvořit úsudek, že podstata aktu ozbrojeného násilí, tj. války, je v porovnání s odvěkou minulostí stále stejná. V současné době doktrinální zásady politického a vojenského řízení vojenských operací, především eventuální zasažení jaderných zbraní a technologie použití jiných účinných prostředků ničení, výraznějším způsobem ovlivní případný vznik a průběh krizí, konfliktů a války.

I za těchto předpokladů se dnes válka v hlavních rysech jeví tím, čím byla před padesáti, sto i více lety. Jednoznačné, zjednodušené, schematické tvrzení ještě neznamena, že nejde o komplikovanou, avšak při splnění určitých podmínek neřešitelnou problematiku. Nové přístupy v tomto ohledu vyžadují hledat uspokojivé návrhy spočívající především na reálném vyhodnocení hrozeb a stanovení nejúčinnějších prostředků jejich eliminace, případně odstranění.

Dnešní mír podmiňuje omezující podmínky, pro které je příznačný stav nepřátelství projevující se mezi některými státy, národy, národními menšinami apod. Negativní tendence se z politické roviny přenášejí do organizovaného i neorganizovaného (nekonvenčního) boje, ozbrojeného násilí, jež vlivem dokonalosti věcných podmínek a zaostávání subjektivní stránky řízení konfliktů mění formu, obsah i cíle. Rychlý spád událostí vyžaduje neztratit kontinuitu ve sledování politické roviny a na jejím základě zajišťovat spolehlivou obranu země. Správnost přijímaných opatření v této oblasti pak může prokázat až čas.

Literatura:

- ^{1/} Potočný M.: Právo ozbrojeného konfliktu (válečné právo). Mezinárodní právo veřejné, Praha 1978, s. 395-401.
- ^{2/} Karl von Clausewitz: O válce. Naše vojsko 1959.